

PONAVLJANJE REČENICA U DJECE OŠTEĆENA SLUHA¹

LJUBICA PRIBANIĆ

primljeno: siječanj'98.
prihvaćeno: lipanj'98.

Izvorni znanstveni članak
UDK: 376.36

Ponavljjanje rečenica jedna je od metoda istraživanja kako djeca obrađuju jezik. Zadacima ponavljanja rečenica ispitali smo 20 gluhe djece pri kraju osnovnog školovanja i na početku srednje škole. Rezultati obrade na razini riječi pokazuju da ispitanici nešto više ispuštaju riječi u ponavljanju nego što čine ostale sadržajne ili gramatičke greške. Na razini rečenice (sadržaj) ispitanici najčešće ponavljaju rečenice s promjenama (93%), dok je tek 7% ponavljanja doslovno. U odnosu na gramatičnost rečenice 11% ponavljanja je uspješno, a preostalih 89% su neuspješna ponavljanja, od čega 66% otpada na gramatički pogrešno ponovljene rečenice koje su promijenjene i necjelovite.

UVOD

Da bismo proširili naše spoznaje o tome kako gluha djeca obrađuju hrvatski jezik poslužili smo se zadacima ponavljanja rečenica, jer se pokazalo da je taj način istraživanja dječjeg jezika dobar put da se sazna kako ona sastavljaju svoje iskaze i kako raščlanjuju tuđe da bi ih razumijela (Babić, 1997; Blaži, 1994, 1995; Ljubešić i Kovačević, 1992; Ljubešić i Schöler, 1995; Mogford, 1993; Rood i Braine, 1970).

U brojnim istraživanjima jezičnog razvoja djece oštećena sluha prevladavaju zaključci da se teškoće javljaju više u području sintakse i morfologije negoli u leksiku i to osobito pri obradi složenijih i neuobičajenih rečeničnih struktura (Bench, 1992; Mogford, 1993; Kretchmer i Kretchmer, 1990; Pribanić, 1991; 1993; 1998; Rodda i Grove, 1987; Wilbur i sur., 1989). Iako riječi same nisu od prevelike koristi u sporazumijevanju (Babić, 1997) činjenica je da djeca oštećena sluha temelje svoje jezičnogovorno sporazumijevanje na tematskim riječima, zanemarujući oblične nastavke i leksički prazne (gramatičke) riječi. Takvo sporazumijevanje, ako je dobro utemeljeno na kontekstu razgovora i situaciji, ipak dovodi do razumijevanja između čujućih i gluhih osoba. Rezultati istraživanja razumijevanja engleske sintakse u prelingvalno teško nagluhe djece koje je provela Bishop (1983)

slažu se s nalazima Paula i Quigleya (1984) koji kažu da gluhi ne samo da imaju zakašnjeli jezični razvoj, već su im i načini obrade u rješavanju problema drugačiji nego kod čujućih. Osim toga oni ističu da strategije koje su razvila gluha djeca slične onima kod djece bez oštećenja sluha koja imaju problema u sintaksi. Naravno da to možemo potkrijepiti nalazima Lurie još iz 1973. godine koji tvrdi da se mozak funkcionalno drugačije organizira, ako izostaje jedan od senzornih modaliteta (Luria, 1983).

PROBLEM I SVRHA ISPITIVANJA

Davno je zapaženo da djeca kada ponavljaju govor odraslih ne ponavljaju jednostavno mehanički ono što oni kažu u odnosu na svoju sposobnost pamćenja, ispuštajući i ignorirajući ostalo, već je vjerojatnije, kao što zaključuju Rood i Braine (1970), da je dječje ponavljanje aktivan proces asimiliranja i reorganizacije izričaja odrasle osobe u skladu s osobnom jezičnom kompetencijom. Dijete unosi svoja gramatička i semantička znanja u aktivan proces pona-

* Dr. sc. Ljubica Pribanić viši je asistent na Odsjeku za oštećenja sluha Edukacijsko-rehabilitacijskog fakulteta.

¹ Rad je predstavljen na 5. znanstvenom skupu Fakulteta za defektologiju koji je održan od 23.-26. rujna 1997.

vljanja rečenica te i analiza rezultata na tim zadacima omogućava procjenu gramatičkog i semantičkog aspekta rečenice. Takva analiza mogla bi poslužiti kao sredstvo za testiranje specifičnih hipoteza o jezičnom znanju i obradi jezika u djece različite životne dobi, odnosno djece sa ili bez teškoća u jezično-govornom razvoju pa smo stoga odlučili primijeniti takve zadatke na uzorku djece oštećena sluha. Teškoća takvog načina ispitivanja djece oštećena sluha leži u načinu komunikacije pri prikupljanju podataka. Odlučili smo se za pisani jezik, jer je taj način najprihvatljiviji i najpristupačniji i za ispitanike i za ispitivača. Međutim, može se postaviti pitanje što je s faktorima koji određuju prostor čitanja i pisanja, a mogu biti ometajući u otkrivanju pravovaljanih informacija. Da bismo taj faktor maksimalno kontrolirali odabrali smo djecu koja tijekom školovanja nisu pokazivala nikakva posebna odstupanja u području čitanja i pisanja koja bi bila posljedica neke druge teškoće osim jezičnih teškoća zbog oštećenja sluha.

Učenici oštećena sluha pred kraj osnovnog školovanja trebali bi svladati osnove pismenosti. Neka istraživanja jezičnog razvoja gluhe djece osnovnoškolske dobi na engleskom jezičnom području (npr. Kyle i sur., 1978) pokazuju da gluhi učenici na završetku osnovnoškolskog obrazovanja postižu jezičnu kompetenciju čujućih deseto-godišnjaka. Kada se od njih traži da ponove rečeničnu strukturu koju još nisu svladala, ponavljaju elemente rečenice u jednostavnijim sintaktičkim okvirima koji su već naučeni. Ispuštaju članove, prijedloge i zamjenice što dozvoljava pretpostavku o djetetovoj preradi zadanih rečenica u skladu s već usvojenim sintaktičkim strukturama.

METODE RADA

Uzorak ispitanika

Ispitivanje je provedeno na uzorku od dvadesetero (N=20) djece s prelingvalnim oštećenjem sluha čiji je prosječni gubitak sluha bio iznad 81dB na boljem uhu. Intelktualni status ispitanika je u granicama

prosjeaka te nemaju dodatnih teškoća u razvoju. Učenici su polaznici 7. i 8. razreda osnovne škole za djecu oštećena sluha ili polaze 1. razred srednje škole isto tako za djecu oštećena sluha. U toj dobi trebali bi postići razinu jezičnog znanja koje će im omogućiti standardnu jezično-govornu komunikaciju sa širom socijalnom okolinom.

Opis mjernog instrumenta

Zadaci ponavljanja rečenica, namijenjeni su u prvom redu djeci osnovnoškolske dobi sa i bez posebnih jezičnih teškoća. Konstruirani su 1991. godine na Fakultetu za defektologiju Sveučilišta u Zagrebu u okviru znanstvenog projekta "Poremećaji govorne komunikacije u djece osnovnoškolske dobi" (5-07-059), a sastoje se od 12 rečenica jednake dužine (10 riječi). Kriteriji za konstrukciju su bili sljedeći:

- rečenice prelaze opseg neposrednog pamćenja, pa ih dijete ne može točno i mehanički reproducirati;
- 8 je rečenica s uobičajenim redom riječi (subjekt, predikat, objekt, priložna oznaka), a ostale imaju obilježen red riječi (objekt, predikat, subjekt);
- sintaktičko-morfološka složenost rečenica se mijanjala pa je tako 6 jednostavno-proširenih rečenica i 6 zavisno-složenih rečenica. Dvije zavisno-složene rečenice su u inverznoj formi, a ostale četiri su u uobičajenoj formi;
- rečenice su zasićene raznim dodacima: pridjevima, zamjenicama, priložima, prijedlozima, složenim glagolskim vremenima te prefiksima, jer se smatra da djeca s teškoćama jezičnoga razvoja, pa tako i djeca oštećena sluha imaju upravo problema s dodacima;
- kod izbora riječi vodilo se računa da one budu što jednostavnije i razumljive djeci osnovnoškolske dobi.

Način prikupljanja podataka

Budući da se radi o djeci oštećena sluha jedan od mogućih načina prikupljanja podataka

bio je pisanim putem. Ispitivanje je provedeno individualno tako da smo svakom djetetu dali uputu: "Pogledaj, pročitaj i zapamti rečenicu pa ćeš ju onda napisati." Svaka rečenica eksponirana je 20 sekundi, a tada ju je dijete trebalo po sjećanju napisati.²

Način analize rečenica

Rečenice su analizirane na dvije razine: razina riječi (sadržaj i gramatika) i razina rečenice (sadržaj i gramatika). Ponavljanja su ocijenjena kao uspješna ili neuspješna. Uspješna ponavljanja su doslovce ponovljene riječi i riječi ponovljene bez pogrešnih nastavaka. Cjelovito ponovljenu rečenicu, s time da je rečenica mogla biti i djelomično promijenjena (ispuštanjima, dodavanjima, zamjenama) smatrali smo uspješnim ponavljanjem, ali je morala biti gramatički ispravna i u skladu sa smislom zadane rečenice. Neuspješno ponovljenima smatrale su se riječi koje su bile ispuštene ili približno reproducirane, supstituirane, besmislene, s pogrešnim prefiksom, odnosno greške u sročnosti i tvorbi. U neuspješna ponavljanja rečenice ubrajamo ispuštenu rečenicu, gramatički ispravnu, ali promijenjenu i necjelovito ponovljenu, gramatički pogrešnu, ponovljenu sasvim novu rečenicu, ali gramatički ispravnu i ponovljenu sasvim novu, ali gramatički pogrešnu.³

REZULTATI I RASPRAVA

S obzirom na složenost jezične građe i velik broj podataka koji je prikupljen ovim ispitivanjem u ovom poglavlju prikazat će se rezultati na razini riječi i rečenice kao cjeline. Rezultati su analizirani na deskriptivnoj razini koja nam je bila dovoljna da provjerimo pretpostavke navedene u poglavlju "Problem i svrha ispitivanja".

Ponavljanje riječi u odnosu na sadržaj

Nakon promatranja tablice 1 u kojoj su prikazane frekvencije točno ponovljenih, ispuštenih i promijenjenih ponovljenih riječi u rečenici u odnosu na sadržaj možemo izdvojiti riječi koje su imale najmanje točnih ponavljanja: *će isplesti* (3), *ismijavaju* (2), *nekada* (2), *neustrašivi* (4), *psetance* (3), *kojega* (3) i *učenici* (4). Za djecu oštećena sluha gotovo sve te riječi su nove i nepoznate i stoga smo očekivali da će ih češće ispuštati nego ponavljati. No međutim, dogodilo se upravo obrnuto: ispitanici su ponavljali te riječi, ali najčešće sadržajno neispravno - promijenjeno (tablica 1). Iznimka je riječ *učenici* u 12. rečenici koju je 12 ispitanika ispuštalo. Dakle, ispitanici su se trudili da ponove manje poznate riječi bez obzira na njihovo mjesto u rečenici, na vrstu riječi i službu u rečenici. Isto tako nismo očekivali da će relativno lake i poznate riječi biti tako često ispuštene kao što su riječi: *prolazi*, *iz*, *neki*, *učenici*, *pod*, *im*, *sve*, *su oprostili*, *na*, *koja* te *učenici* u 5. i 12. rečenici. Iznenađujuće je to što je u 1. i 10. rečenici ta ista riječ *učenici*, odnosno *učenika* ispuštena samo u dva ponavljanja. Uspoređujući tematske i leksički prazne riječi, u odnosu na zadane kategorije ponavljanja, ne možemo sa sigurnošću utvrditi s kojom bi vrstom riječi, odnosno njenom ulogom u rečenici gluha djeca imala više problema.

Sadržajno je najviše točnih riječi ponovljeno u 4. rečenici: *U parku su danas učenici četvrtog razreda izgubili novu loptu.* (129), a najmanje u 12.: *Neustrašivi je dječak otjerao psetance kojega su se učenici bojali.* (61). Najviše ispuštanja bilo je u rečenici: *Svoje nespretne drugove iz razreda neki učenici ismijavaju pod odmorom.* (85), dok je najmanje sadržajnih ispuštanja zabilježeno u 2., 4. i 11. rečenici (vidi tablicu 1).

Neki ispitanici su vršili i semantičke zamjene riječi: umjesto *žena* - *mama* ili *prekrasne* - *najljepše*.

Slike 1 i 2 prikazuju rezultate **sadržajne** analize zadataka ponavljanja rečenica na **razini pojedine riječi**. 56% riječi ispitanici su

² Ispitivanje je provela G. Strmečki, tada studentica Fakulteta za defektologiju na čemu joj ovom prilikom najljepše zahvaljujem.

³ Način kodiranja rezultata nalazi se u magistarskom radu D. Blaži (1994).

Tablica 1 Točno ponovljene, ispuštene i sadržajno promijenjene

1.	lopov	danas	jeukrao	neku	malenkost	iz	torbe	najboljeg	učenika	
T	19	20	19	9	6	15	10	10	13	
I	0	0	0	6	1	5	9	7	2	
N	1	0	1	5	13	0	1	3	5	
2.	naša	mama	čeisplesti	prekrasne	kape	za	mene	i	brata	
T	14	20	3	7	12	11	14	16	14	
I	3	0	3	5	2	8	3	4	1	
N	3	0	14	8	6	1	3	0	5	
3.	kruh	svakog	dana	prolazi	dugi	put	od	pekare	do	trgovine
T	20	15	13	8	7	12	8	9	12	11
I	0	5	6	10	7	7	9	2	3	2
N	0	0	1	2	6	1	3	9	5	7
4.	u	parku	danas	učenici	četvrtog	razreda	suizgubili	novu	loptu	
T	20	18	8	9	12	15	13	16	18	
I	0	0	12	2	2	1	2	3	1	
N	0	2	0	9	6	4	5	1	1	
5.	svoje	nespretno	drugove	iz	razreda	neki	učenici	ismijavaju	pod	odmorom
T	13	9	10	6	8	6	8	2	8	7
I	3	4	7	13	8	14	11	8	11	6
N	4	7	3	1	4	0	1	10	1	7
6.	stari	dvorac	pokraj	rijeke	napustit će	sad	i	posljednji	stanari	
T	18	15	13	14	7	13	11	5	10	
I	1	3	6	2	6	7	9	9	6	
N	1	2	1	4	7	0	0	6	4	
7.	njegovi	prijatelji	sumislili	da	Nikola	ipak	česeopa-			
							metiti			
T	14	11	9	13	6	18	14			
I	0	0	7	7	9	2	5			
N	6	9	4	0	5	0	1			
8.	baka	mi	jepričala	da	nekada	zime	subile	hladnije		
T	20	14	15	10	2	13	6	10		
I	0	5	0	9	8	1	11	8		
N	0	1	5	1	10	6	3	2		
9.	kad	im	samseis-	prijatelji	mi	sve	suoprostili			
			pričao							
T	18	4	11	9	6	7	8			
I	1	10	5	1	8	12	12			
N	1	6	4	10	6	1	0			
10.	kad	učenici	seokupe	ičićemo	na	jedan	prekrasni	izlet		
T	19	10	16	12	7	11	6	19		
I	0	2	1	6	12	6	2	1		
N	1	8	3	2	1	3	12	0		
11.	djevojčica	jepodigla	jabuku	koja	ženi	jeispala	iz	košare		
T	18	17	8	6	9	9	10	9		
I	0	0	0	12	2	3	6	0		
N	2	3	12	2	9	8	4	11		
12.	neurasivi	dječak	jeotjerao	psetance	kojega	učenici	susebojali			
T	4	19	18	3	3	4	10			
I	1	0	0	3	9	12	7			
N	15	1	2	14	8	4	3			

T - točno, I - ispušteno; N - sadržajno promijenjeno

točno ponovili, dok je 44% riječi bilo pogrešno ponovljeno. Pogreške se odnose na ispuštanja riječi (54%), približnu reprodukciju (23%), besmisleni riječ (13%), supstituciju riječi (7%), supstituciju prepozicije s drugom prepozicijom (2%) i semantički pogrešan prefiks (1%). Dakle, rezultati su pokazali da djeca oštećena sluha nešto

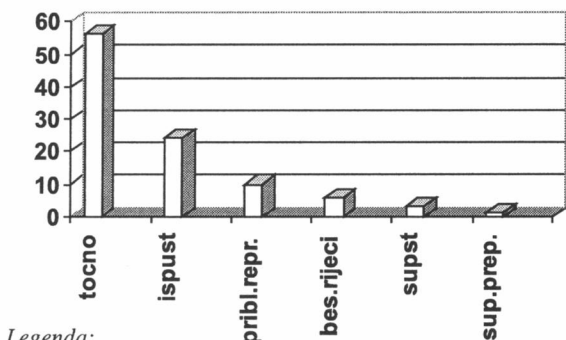
više ispuštaju riječi prilikom ponavljanja (54%) nego što rade ostale vrste sadržajnih grešaka (46%).

Ponavljanje riječi u odnosu na gramatičku strukturu

Analizirajući tablicu 2 možemo zaključiti da gluhi ispitanici više ispuštaju pomoćne glagole u odnosu na glavni glagol, npr.: *će* (4), *isplesti* (1); *su* (5), *izgubili* (1); *napustiti* (3), *će* (5); *su* (7), *mislili* (5) itd., iako ima i glagola u kojima to nije slučaj, kao npr.: *je* (0), *ukrao* (0); *je* (0), *pričala* (0); *je* (0), *podigla* (0). U tim slučajevima nije ispušten ni pomoćni ni glavni glagol. Vidljivo je da su sva tri točno gramatički ponovljena glagola u perfektu i to treće lice jednine, muškog odnosno ženskog roda. U poučavanju gluhe djece znanjima o jeziku puno se pažnje i korekcije posvećuje izricanju razlike muškog i ženskog roda u perfektu, a najčešće je to prvo ili treće lice jednine.

Ovo je ispitivanje pokazalo da osim riječi, kao što su npr.: *prekrasne*, *ismijavaju*, *psetance*, gluhi ispitanici imaju poteškoća u percepciji i reprodukciji imenica kao što su npr. *prijatelji*, *jabuku*, *ženi*, *košare*. Ove su imenice najčešće reproducirali u prvom licu jednine: *prijatelj*, *jabuka*, *žena*, *košara*, ili su pisali neki od gramatičkih morfema koji odgovara navedenoj imenici, ali ne i u strukturi zadane rečenice. Uz korištenje očitavanja gramatičkog morfema djeci se, ovisno o metodi rehabilitacije, gramatički morfem iskazuje i daktilološki čime se još više naglašava njegova važnost, potiče pamćenje, a time se dosiže i razina usvajanja predviđenog nastavnog sadržaja. Gluha djeca upotrebljavaju morfološke nastavke, ali ih sintaktički pogrešno koriste. U novim riječima uglavnom pamte početak i kraj riječi (npr.: *malekonst*, *mladenkost*, *maleknost*, *malenokost*) dok poznatim riječima mijenjaju gramatički morfem koji može činiti smislenu riječ, ali ne u zadanoj sintaktičkoj strukturi rečenice. Peta i šesta rečenica imaju najviše ispuštenih i netočno ponovljenih riječi, čak više nego zavisno

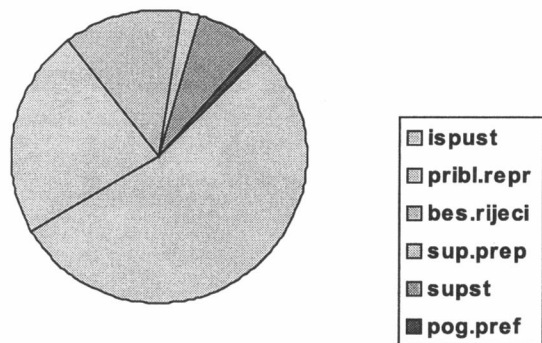
Slika 1 Ponavljanje riječi u odnosu na sadržaj

Legenda:

<i>točno</i>	- točno ponovljena riječ (56%)
<i>ispust</i>	- ispuštena riječ (24%)
<i>pribl. repr.</i>	- približna reprodukcija riječi, semantički slično ili jednako zadanoj riječi (10%)
<i>bes. rijeci</i>	- besmislena nepostojeća riječ, fonetski slična zadanoj riječi (6%)
<i>supst</i>	- supstitucija riječi (3%)
<i>sup.prep.</i>	- supstitucija prepozicije s drugom prepozicijom (1%)

Slika 2 Prikaz neuspješnih ponavljanja riječi - sadržaj

Legenda:

<i>ispust</i>	- ispuštena riječ (54%)
<i>pribl.repr</i>	- približna reprodukcija riječi, semantički slično ili jednako zadanoj riječi (23%)
<i>bes.rijeci</i>	- besmislena, nepostojeća riječ, fonetski slična zadanoj riječi (13%)
<i>sup.prep.</i>	- supstitucija prepozicije s drugom prepozicijom (2%)
<i>supst</i>	- supstitucija riječi (7%)
<i>pog.pref</i>	- riječ sa semantički pogrešnim prefiksom (1%)

Tablica 2 Točno ponovljene, ispuštene i negramatično ponovljene riječi u odnosu na gramatiku

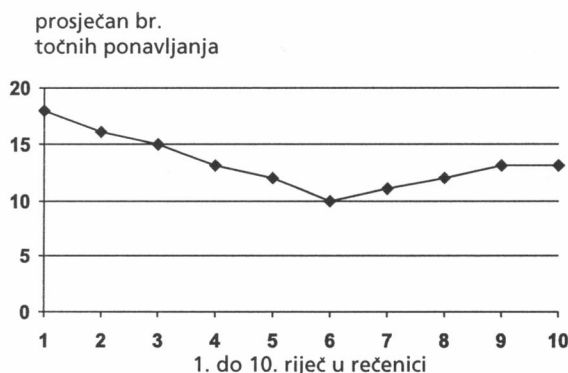
1.	Lopov	je	danas	ukrao	neku	malenkost	iz	torbe	najboljeg	učenika.
T	20	20	17	20	10	13	14	11	11	14
I	0	0	0	0	6	1	5	9	7	2
N	0	0	3	0	4	6	1	0	2	4
2.	Naša	mama	će	isplesti	prekrasne	kape	za	mene	i	brata.
T	15	19	10	16	9	12	11	15	16	14
I	3	0	4	1	5	2	8	3	4	1
N	2	1	6	3	6	6	1	2	0	5
3.	Kruh	svakog	dana	prolazi	dugi	put	od	pekare	do	trgovine.
T	20	15	14	10	13	12	8	13	13	14
I	0	5	6	10	7	7	9	2	3	2
N	0	0	0	0	0	1	3	5	4	4
4.	U	parku	su	danas	učenici	četvrtog	razreda	izgubili	novu	loptu.
T	20	20	9	8	17	15	14	14	17	19
I	0	0	5	12	2	2	1	1	3	1
N	0	0	6	0	1	3	5	5	0	0
5.	Svoje	nespretne	drugove	iz	razreda	neki	učenici	ismijavaju	pod	odmorom.
T	14	13	10	7	10	6	8	5	8	8
I	3	4	7	13	8	14	11	8	11	6
N	3	3	3	0	2	0	1	7	1	6
6.	Stari	dvorac	pokraj	rijeke	napustit	će	sad	i	posljednji	stanari.
T	19	17	14	18	16	14	13	11	9	11
I	1	3	6	2	3	5	7	9	9	6
N	0	0	0	0	1	1	0	0	2	3
7.	Njegovi	prijatelji	su	mislili	da	će	se	Nikola	ipak	opametiti.
T	16	12	10	12	13	14	12	11	17	15
I	0	0	7	5	7	6	8	9	2	1
N	4	8	3	3	0	0	0	0	1	4
8.	Baka	mi	je	pričala	da	su	nekada	zime	bile	hladnije.
T	20	15	20	19	11	4	11	13	6	9
I	0	5	0	0	9	10	8	1	11	8
N	0	0	0	1	0	6	1	6	3	3
9.	Kad	sam	im	se	ispričao	prijatelji	su	mi	sve	oprostili.
T	19	12	7	12	15	10	10	12	8	11
I	1	6	10	8	1	1	7	8	12	1
N	0	2	3	0	4	9	3	0	0	8
10.	Kad	se	učenici	okupe	ići	ćemo	na	jedan	prekrasni	izlet.
T	20	15	17	15	14	14	8	12	10	19
I	0	0	2	2	5	6	12	6	2	1
N	0	5	3	2	1	0	0	2	8	0
11.	Djevojčica	je	podigla	jabuku	koja	je	ženi	ispala	iz	košare.
T	20	19	19	9	6	9	10	16	10	12
I	0	0	0	0	12	11	2	1	6	0
N	0	1	1	11	2	0	8	3	4	8
12.	Neustrašivi	je	dječak	otjerao	psetance	kojega	su	se	učenici	bojali.
T	17	19	18	14	10	8	11	8	11	12
I	1	0	0	0	3	9	9	12	8	4
N	2	1	2	6	7	3	0	0	1	4

T - točno, I - ispuštanje; N - negramatično

složene rečenice. To je vjerojatno rezultat neuobičajenog poretka riječi u jednostavno proširenim rečenicama (objekt-subjekt-predikat ili objekt-predikat-subjekt) s kojim djeca oštećena sluha imaju velikih problema.

Analiza i brojenje prosječnih točnih ponavljanja za svaku riječ pokazuje da se najbolje pamti početak i kraj rečenice što možemo vidjeti na grafikonu 1. Takva tendencija prisutna je u svim rečenicama što možemo objasniti mehaničkim načinom pamćenja rečenica u djece oštećena sluha. Čujuća djeca se u ponavljanju trude ponoviti bitan dio sadržaja (u jezičnoj strukturi to su subjekt i predikat), a ostale dijelove ispuštaju ili prerađuju po sjećanju i u odnosu na poruku, te raščlanjuju rečenicu prema

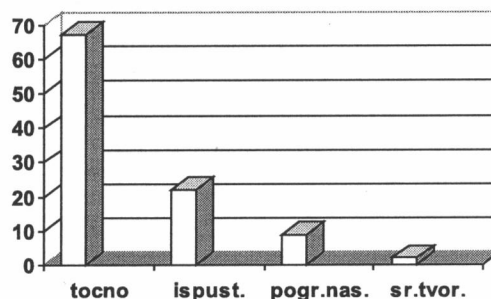
Grafikon 1 Prosječan broj točnih ponavljanja za 1. do 10. riječ za sve rečenice

njezinoj unutarnjoj strukturi (Babić, 1997), dok je u djece oštećena sluha prerada rečeničnog sadržaja drugačija.

Analizirajući riječi na razini na kojoj se ocjenjuje gramatičnost, odnosno pogrešni nastavci pojedine riječi pokazalo se da su ispitanici, od 2400 riječi koliko ih je bilo u analizi, točno ponovili nastavak 1600 riječi što je 67%. Preostalih 33% odnosi se na ispuštanje riječi i na kršenje gramatičke sročnosti i tvorbe, npr. mijenjanje gramatičkih nastavaka, uporaba krivih prijedloga ili prefiksa. Analizirajući te negramatične rečenice, 65% pogrešaka se odnosi na ispuštanje riječi, 28% na pogrešne gramatičke nastavke, a ostalih 7% otpada na greške u sročnosti i tvorbi.

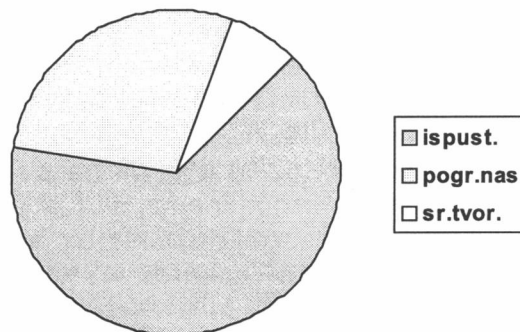
Slika 3 Ponavljanje riječi u odnosu na gramatiku

Legenda:

- točno - riječ nema pogrešnih nastavaka (67%)
- ispust. - ispuštena riječ (22%)
- pogr.nas. - riječ s pogrešnim nastavkom (9%)
- sr.tvor. - greška u sročnosti i tvorbi (2%)

Slika 4 Prikaz neuspješnih ponavljanja riječi - gramatika

Legenda:

- ispust. - ispuštena riječ (65%)
- pogr.nas. - riječ s pogrešnim nastavkom (28%)
- sr.tvor. - greška u sročnosti i tvorbi (7%)

Iz izloženoga možemo zaključiti da uspješnost ponavljanja riječi u odnosu na sadržaj i gramatiku ovisi o više čimbenika. U ovoj analizi pokazalo se da ta uspješnost ovisi između ostaloga o mjestu riječi u rečenici, o vrsti rečenice koju je ispitanik trebao ponoviti, o njihovom leksičkom znanju, te općenito o znanju o jeziku.

Ponavljanje rečenica u odnosu na sadržaj

Uspješno ponovljenom rečenicom smatrali smo onu rečenicu koja je bila ili doslovce ponovljena ili promijenjena tako da je sadržaj ostao prepoznatljiv i u skladu sa

zadanom rečenicom. Analizirajući tablicu 3 možemo dodatno potvrditi već prije navedene neke pretpostavke. Rečenica koju su ispitanici najčešće ispuštali bila je upravo peta rečenica o kojoj se raspravljalo u prethodnom poglavlju. Od sadržajno uspješno ponovljenih rečenica mogli bismo izdvojiti 1., 2., 4., 6., 8. i 10. rečenicu. Dakle, 50% rečenica uspješno je ponovljeno u preko 50% ponavljanja, što znači da su ispitanici ili doslovce ponavljali rečenicu, što je vrlo, vrlo rijetko, ili su uspješno ponavljali rečenicu donekle promijenjenu, ali u skladu sa smislom zadane rečenice. Od neuspješno ponovljenih rečenica najviše teškoća ispitanici su imali s 3. i 12. rečenicom, zatim 9. i 11. Rečenice koje su ponavljali bile su sadržajno potpuno besmislene gdje je besmislenost bila najčešće posljedica ispuštanja riječi, neodgovarajućeg poretka i neologizama.

Promatrajući rečenicu kao cjelinu (slika 5) u ocjenjivanju sadržaja vidljivo je da je samo 3% rečenica doslovce ponovljeno, dok najveći postotak (42%) otpada na ponavljanje rečenica s promjenama, ali u skladu sa smislom zadane rečenice. Dakle, u odnosu na sadržaj zadanih rečenica, 45% ih je uspješno ponovljeno. U 34% rečenica nije se mogao odrediti smisao, a besmislenost je posljedica nerazumljivih dijelova rečenice, neodgovarajućih zamjena riječi, neodgovarajućeg poretka riječi u rečenici i ispuštanja riječi. 14% rečenica ponovljeno je sa sasvim različitim smislom od zadane rečenice, ali ona nije besmislena. 7% rečenica je ispušteno, odnosno ispušteno je više dijelova rečenice ili sadržajnih odnosa između dijelova rečenice tako da su te rečenice potpuno nerazumljive, odnosno nemaju obilježja rečenice.

Tablica 3 Uspješnost ponavljanja rečenica u odnosu na sadržaj

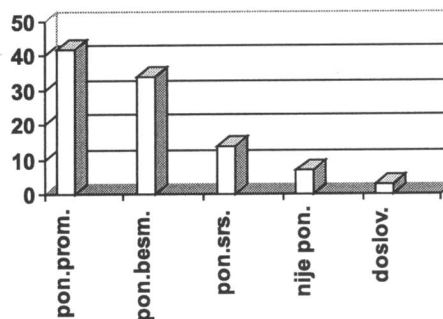
	1. reč	2.	3.	4.	5.	6.	7.	8.	9.	10.	11.	12.
0	0	0	1	0	7	3	2	0	2	0	1	1
1	16	12	1	13	5	13	8	11	5	12	8	3
2	4	8	18	7	8	4	10	9	13	8	11	16

0 - rečenica nije ponovljena

1 - uspješno ponovljena rečenica

2 - neuspješno ponovljena rečenica

Slika 5 Ponavljanje rečenica u odnosu na sadržaj

Legenda:

pon.prom. - rečenica ponovljena s promjenama, u skladu sa smislom zadane rečenice (42%)

pon.besim. - ponovljena besmislena rečenica (34%)

pon.srs. - ponovljena rečenica, različit smisao od zadane, ali nije besmislena (14%)

nije pon. - rečenica nije ponovljena (7%)

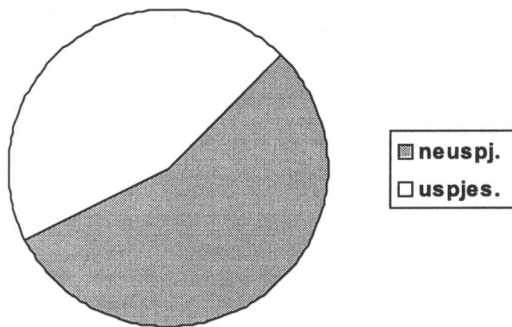
doslov. - doslovce ponovljena rečenica (3%)

Od 240 ponavljanja 55% rečenica nije uspješno ponovljeno, dok je 45% uspješno ponovljeno (slika 6). Slika 7 prikazuje raščlambu uspješnih ponavljanja na doslovna, kojih ima samo 7%, dok 93% otpada na ponavljanja s promjenama, ali u skladu sa smislom zadane rečenice. U neuspješnim ponavljanjima u 62% rečenice su ponovljene potpuno besmisleno, 25% ima smisao, ali različit od zadane rečenice i 13% rečenica nije ponovljeno (slika 8).

Ponavljanje rečenica u odnosu na gramatičku strukturu

Slike 9 i 10 pokazuju da je 11% ponavljanja rečenica u odnosu na gramatičku strukturu uspješno, dok 89% ponavljanja otpada na neuspješna ponavljanja. Neuspješna ponavljanja odnose se na ponavljanje gramatički pogrešnih rečenica, promijenjenih i ne-

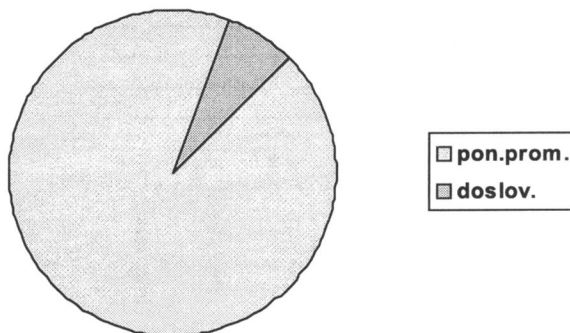
Slika 6 Uspješna i neuspješna ponavljanja

Legenda:

neuspj. - neuspješna ponavljanja (55%)
uspjes. - uspješna ponavljanja (45%)

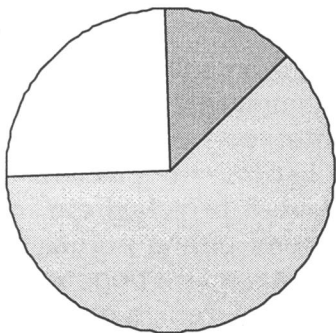
Slika 7 Uspješna ponavljanja

Legenda:

pon.prom. - rečenica ponovljena s promjenama (93%)
doslov. - doslovce ponovljena rečenica (7%)

Slika 8 Neuspješna ponavljanja

Legenda:

besmisl. - ponovljena besmislena rečenica (62%)
raz.smis. - ponovljena rečenica, različit smisao od zadane, ali nije besmislena (25%)
nije pon. - rečenica nije ponovljena (13%)

cjelovito ponovljenih (66%), 10% su gramatički ispravne rečenice, ali necjelovito ponovljene i promijenjene. U 9% ponavljanja ponovljena je sasvim nova rečenica i gramatički pogrešna, u 8% rečenica nije ponovljena, dok je u 7% ponavljanja ponovljena nova rečenica, ali gramatički ispravna.

Ispitanici oštećena sluha činili su više grešaka na razini rečenične morfologije i sintakse nego semantike što smo i očekivali. Iz tablice 4 vidimo da je kategorija "neuspješno ponovljena rečenica" najviše zastupljena, dok je četvrta rečenica *U parku su danas učenici četvrtog razreda izgubili novu loptu* pet puta uspješno ponovljena (jedna četvrtina ispitanika). To je ujedno i najveći broj uspješnih ponavljanja rečenica u odnosu na gramatičku strukturu. Ispitanici su se trudili ponoviti rečenice, ali je to uglavnom bilo negramatično i neprepoznatljivo u odnosu na zadanu rečenicu.

Tablica 4 Uspješnost ponavljanja rečenica u odnosu na gramatičku strukturu

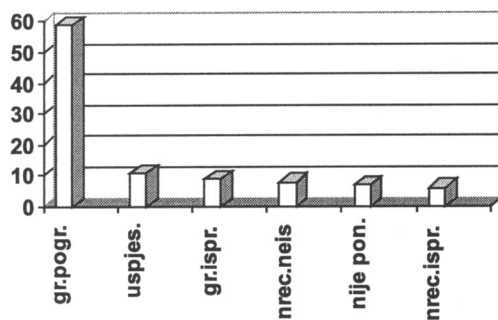
	1. reč	2.	3.	4.	5.	6.	7.	8.	9.	10.	11.	12.
0	0	0	1	0	7	3	2	0	2	0	1	1
1	4	3	0	5	0	4	3	1	1	3	1	2
2	16	17	19	15	13	13	15	19	19	17	18	17

0 - rečenica nije ponovljena

1 - uspješno ponovljena rečenica

2 - neuspješno ponovljena rečenica

Slika 9 Ponavljanje rečenica u odnosu na gramatičku strukturu

Legenda:

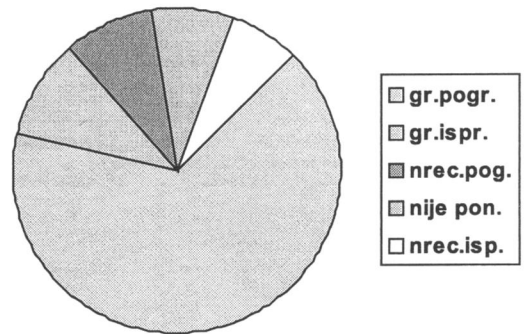
- gr.pogr. - gramatički pogrešna rečenica, promijenjena i necjelovito ponovljena (59%)
- uspjes. - cjelovito ponovljena rečenica (11%)
- gr.ispr. - gramatički ispravna rečenica, promijenjena i necjelovito ponovljena (9%)
- nrec.neis. - ponovljena sasvim nova rečenica, ali gramatički pogrešna (8%)
- nije pon. - rečenica nije ponovljena (7%)
- nrec.ispr. - ponovljena sasvim nova rečenica, ali gramatički ispravna (6%)

ZAKLJUČAK

Analiza rečenica pokazala je da negramatične rečenice nastaju nešto više kao rezultat ispuštanja riječi nego zbog morfološko-sintaktičkih grešaka. Teškoće u jeziku djece oštećena sluha proizlaze ne samo zbog otežanog primanja slušnih informacija i zbog nedostatno usvojenog materinskog jezika već i zbog otežanih procesa jezične obrade.

I spontani oralno-glasovni govor kao i pisani jezik osoba oštećena sluha opisuje se kao agramatičan s mnogo ispuštanja i

Slika 10 Neuspješna ponavljanja

Legenda:

- gr.pogr. - gramatički pogrešna rečenica, promijenjena i necjelovito ponovljena (66%)
- gr.ispr. - gramatički ispravna rečenica, promijenjena i necjelovito ponovljena (10%)
- nrec.pog. - ponovljena sasvim nova rečenica, ali gramatički pogrešna (9%)
- nije pon. - rečenica nije ponovljena (8%)
- nrec.ispr. - ponovljena sasvim nova rečenica, ali gramatički ispravna (7%)

približne artikulacije pojedine riječi. Premda to ometa sporazumijevanje gluhe osobe (uz artikulacijske poteškoće) poruku govornik može primiti utoliko više što iz neverbalnog konteksta razgovora proizlazi dio informacije. No međutim, pisana poruka često puta može biti nerazumljiva pogotovo ako se radi o izražavanju složenijih obavijesti.

Stoga bi u učenju jezika i stjecanju znanja o jeziku u osoba oštećena sluha, a naročito gluhih osoba, prvenstvo trebalo dati vizualnim modalitetima rehabilitacije, odgoja i obrazovanja, naravno uz maksimalno iskorištavanje ostataka sluha i demutizaciju.

LITERATURA

- Babić, Z. (1997): Utjecaji različitih rečeničnih struktura na dječju jezičnu obradu. U: Ljubešić, M. (ur.): Jezične teškoće školske djece, Školske novine, Zagreb, 153-175.
- Bench, J.R. (1992): Communication skills in hearing-impaired children, Singular Publishing Group Inc., San Diego, California, 129-159.
- Blažić, D. (1994): Posebne jezične teškoće djece osnovnoškolske dobi, Fakultet za defektologiju Sveučilišta u Zagrebu, Zagreb, (neobjavljeni magistarski rad).
- Blažić, D. (1995): Ponavljanje rečenica u dijagnostici posebnih jezičnih teškoća, Defektologija, 31, 93-100.
- Kretchmer, R.R. i Kretchmer, L.W. (1990): Language, Volta Rev., 92, 56-71.
- Kyle, J.G., Conrad, R., McKenzie, M.G., Morris, A.J.M. i Weiskrantz, B.C. (1978): Language abilities in deaf school leavers, Journal of the British Association of Teachers of the Deaf, 2, 38-42.
- Lurija, A.R. (1983): Osnovi neuropsihologije, Nolit, Beograd.
- Ljubešić, M. i Kovačević, M. (1992): Some insights into specific language impairment in Croatian, Scand. J. Log. Phon., 17, 37-43.
- Ljubešić, M. i Sch(ler, H (1995): Sentence imitation by monolingual and bilingual children, Logopedija, 1, 15-21.

- Mogford, K. (1993): Oral language acquisition in the prelinguistically deaf. U:
Bishop, D. i Mogford, K. (1993): Language development in exceptional circumstances, Hillsdale: Lawrence Erlbaum Associates, Publishers, 110-131.
- Pribanić, Lj. (1991): Usvojenost padežnog sustava u djece s oštećenjem sluha, *Defektologija*, 28, 11-18.
- Pribanić, Lj. (1993): Prepisivanje u djece oštećena sluha, *Multidisciplinarni pristop v logopediji*, Zbornik prispevkov, 4. strokovno srečanje logopedov Slovenije, Portorož: Aktiv logopedov Južne Primorske, 240-246.
- Pribanić, Lj. (1998): Jezični razvoj djece oštećena sluha, *Edukacijsko-rehabilitacijski fakultet Sveučilišta u Zagrebu, Zagreb*, (neobjavljena doktorska disertacija).
- Paul, P.V. i Quigley, S.P. (1984): *Language and deafness*, London: Croom Helm.
- Rodda, M. i Grove, C. (1987): *Language, cognition and deafness*. Hillsdale, NJ: Erlbaum.
- Rood, J.L. i Braine, D.S.M. (1970): Children's imitations of syntactic constructions as a measure of linguistic competence, *J. Verb. Learn. Verb. Behav.*, 10, 430-443.
- Wilbur, R., Goodhart, W. i Fuller, D. (1989): Comprehension of English modals by hearing-impaired students, *Volta Rev.*, 91, 5-18.

SENTENCE REPETITION IN HEARING-IMPAIRED CHILDREN

ABSTRACT

Sentence repetition is one of the methods of studying how children process the language. With sentence repetition tasks 20 deaf children at the end of primary school or at the beginning of secondary school were examined. Analysis of processing on the word level show that respondents omit words when repeating, rather than making other substantial or grammatical mistakes. On the sentence (content) level, respondents most frequently repeat sentences with changes (93%), while only 7% of repetitions are literal. As for the grammaticality of the sentence, 11% of repetitions are successful, and the remaining 89% are unsuccessful, 66% of them being grammatically incorrectly repeated, changed and incomplete sentences.